

**KASBIY POZITSIYANI BELGILOVCHI DETERMINANTLAR
(SHAXSIY, IJTIMOY, MOTIVATSION)**

Hamroyeva Shaxnoza Ziyomiddinovna

Farg'ona davlat universiteti

magistratura talabasi

***Abstract.** This article provides an analysis of the theoretical foundations of the concept of professional position, within the framework of psychological and socio-psychological approaches. Professional position is considered as a conscious attitude of a person towards his profession, his place in the professional environment and the ability to evaluate himself. The complex and multifaceted nature of professional position is highlighted through the approaches of such scientists as A.K. Markova, E.A. Klimov, L.M. Mitina, V.A. Bodrov. The formation of professional position, its relationship with individual and social factors are deeply analyzed through the theory of activity (Leontiev, Vygotsky, Engeström), Erik Erikson's stages of identification, Bandura's concept of self-efficacy, and career theories of such scientists as Super and Holland. This article helps to understand the mechanisms of stable formation of professional position based on professional self-awareness, choice of professional path, personal goals and life strategies.*

***Keywords:** Professional position, professional self-awareness, personal identity, activity theory, social-psychological approach, self-efficacy, career theories, professional competence, personal and social factors, and life strategy.*

***Anatatsiya.** Mazkur maqolada kasbiy pozitsiya tushunchasining nazariy asoslari, psixologik va ijtimoiy-psixologik yondashuvlar doirasida tahlili berilgan. Kasbiy pozitsiya shaxsning o'z kasbiga nisbatan ongli munosabati, kasbiy muhitdagi o'rni va o'zini baholay olish qobiliyati sifatida ko'rib chiqiladi. A.K. Markova, E.A. Klimov, L.M. Mitina, V.A. Bodrov kabi olimlarning yondashuvlari orqali kasbiy pozitsiyaning murakkab va ko'p qirrali tabiati yoritiladi. Faoliyat nazariyasi (Leontyev, Vygotskiy, Engeström), Erik Eriksonning identifikatsiya bosqichlari,*

Banduraning self-efficacy konsepsiyasi hamda Super va Holland kabi olimlarning karera nazariyalari orqali kasbiy pozitsiyaning shakllanishi, individual va ijtimoiy omillar bilan o'zaro bog'liqligi chuqur tahlil qilinadi. Ushbu maqola kasbiy o'zini anglash, kasbiy yo'l tanlash, shaxsiy maqsadlar va hayotiy strategiyalar asosida kasbiy pozitsiyaning barqaror shakllanish mexanizmlarini tushunishga yordam beradi.

Kalit so'zlar: *Kasbiy pozitsiya, kasbiy o'zini anglash, shaxsiy identifikatsiya, faoliyat nazariyasi, ijtimoiy-psixologik yondashuv, self-efficacy, karera nazariyalari, kasbiy kompetensiya shaxsiy va ijtimoiy omillar va hayot strategiyasi.*

Kasbiy pozitsiya — bu mutaxassisning o'z kasbini anglash darajasi, unga nisbatan shaxsiy munosabati hamda kasbiy muhitdagi o'z mavqeini baholay olishidir. Bu tushuncha nafaqat kasbiy kompetensiyaning asosiy tarkibiy qismlaridan biri sifatida, balki shaxs va kasbiy faoliyat o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni aks ettiruvchi psixologik holat sifatida ham e'tirof etiladi.

Masalan, A.K. Markovanning fikriga ko'ra, kasbiy pozitsiya — bu mutaxassisning kasbiy o'zini anglash, shaxsiy intilishlari va muhitdagi ijtimoiy mavqe hamda munosabatlar bilan bog'liq holda namoyon bo'ladigan murakkab tizimdir¹.

Bundan tashqari, E.A. Klimov kasbiy pozitsiyani shaxsning kasbiy yo'nalishga sadoqati va o'zini shu sohada anglash jarayoni bilan bog'liq deb hisoblaydi².

Uning ta'kidlashicha, shaxs kasbiy faoliyatga kirishishdan oldin va keyin doimiy ravishda o'zining ushbu sohadagi o'rnini baholaydi va takomillashtiradi. L.M. Mitina bu tushunchani shaxsiy va professional rivojlanishning ajralmas qismi sifatida izohlaydi. Uning yondashuvida kasbiy pozitsiya — bu shaxsning o'z ishiga mas'uliyat bilan yondashuvi, mustaqilligi hamda ijtimoiy faolligining ko'rinishidir³.

Shuningdek, V.A. Bodrov kasbiy pozitsiyaning shakllanishida psixologik, ijtimoiy va motivatsion omillar muhim rol o'ynashini qayd etadi. Bu omillar o'zaro

¹ Маркова А.К. Психология профессионализма. — М.: Знание, 1996. — 280 с.

² Климов Е.А. Психология профессионального самоопределения. — М.: МГУ, 1990. — 302 с.

³ Митина Л.М. Личностное и профессиональное развитие человека. — М.: Флинта, 2002. — 256 с.

ta'sirda bo'lib, shaxsda kasbiy o'ziga xoslik, barqarorlik va maqsadga yo'naltirilganlikni shakllantiradi⁴.

Nazariy yondashuvlar

Faoliyat nazariyasiga ko'ra (Leontyev, Vygotskiy, Engeström), shaxs maqsad sari intilib faoliyat yuritadi, bu jarayon esa ijtimoiy-madaniy vositalar va jamiyat bilan o'zaro ta'sirda amalga oshadi. Shaxsning kasbiy pozitsiyasi shu faoliyat kontekstida uning bajaradigan rollari, foydalanadigan vositalari hamda jamiyatdagi o'rniga bog'liq bo'ladi⁵.

Misol uchun, Engeström faoliyat tizimi modelida shaxs ("sub'yekt") faoliyatning maqsadga yo'naltirilgan qismi ("obyekt") bilan bog'liq bo'lib, faoliyat vositalar, qoidalar va hamjamiyat bilan hamkorlik asosida tashkil etiladi. Bu yondashuvda individual ong va motivatsiyaning faoliyat vositalari orqali shakllanishi markaziy o'rin tutadi⁶.

Shunday qilib, faoliyat nazariyasi kasbiy pozitsiyani shaxsning ijtimoiy va madaniy muhit bilan uzviy bog'liqligini, shuningdek, uning kasbiy faoliyatdagi o'zini tutishi va motivatsiyasini tushunishga yordam beradi.

Psixologiya sohasida, xususan Erik Eriksonning nazariyasiga ko'ra, yoshlarning shaxsiy identifikatsiyasi, ayniqsa o'smirlik davrida kasbiy yo'nalishni aniqlash jarayoni muhim bosqich hisoblanadi⁷.

K. Abulkhanova-Shavskaya esa shaxs rivojlanishini yoshga bog'liq bo'lmagan hayot strategiyasi sifatida ko'rib chiqadi. Uning fikricha, shaxsning kamolot darajasi uning hayotdagi qarorlari, intilishlari va maqsadlariga bog'liq bo'lib, bu jarayon yoshga emas, balki individual hayot strategiyasiga asoslanadi⁸.

Shu bilan birga, kasbiy yetuklikni shakllantiruvchi omil sifatida shaxsning individual maqsadlari va qarorlari muhim rol o'ynaydi.

Bundan tashqari, shaxs rivojining boshqa nazariyalari, masalan, A.

⁴ Бодров В.А. Психология профессиональной пригодности. — М.: Пер Сэ, 2001. — 512 с.

⁵ Leontyev A.N. Deyatel'nost, soznanie, lichnost'. — М.: Politizdat, 1975. — 304 s.

⁶ Engeström Y. Learning by Expanding: An Activity-Theoretical Approach to Developmental Research. — Helsinki: Orienta-Konsultit, 1987. — 287 p.

⁷ Erikson E.H. Identichnost: Yunost i krizis. — М.: Progress, 1997. — 368 s.

⁸ Абульханова-Шавская К.А. Психология жизненных стратегий. — СПб.: Питер, 2002. — 224 с.

Maslowning ehtiyojlar piramidasi, shaxsning o'zini anglash bosqichlari va boshqa psixologik kontsepsiyalar kasbiy pozitsiyaning ichki omillari sifatida ta'sir ko'rsatadi⁹.

Ijtimoiy-psixologik yondashuvlarga ko'ra, shaxsning kasbiy tanlovi va kasbiy pozitsiyasi uning ijtimoiy muhit va jamoat munosabatlari bilan chambarchas bog'liq. Jamiyat qadriyatlari, mehnatga bo'lgan munosabat, stereotiplar hamda oilaviy va do'stlik muhitining ta'siri shaxsning kasbiy qiziqishlari va intilishlarini shakllantirishda asosiy omillar sifatida namoyon bo'ladi¹⁰.

Bandura tomonidan ilgari surilgan ijtimoiy o'rganish nazariyasiga ko'ra, odamlar o'z atrof-muhitlaridan o'rnak oladi, ya'ni boshqalar faoliyatini kuzatish orqali xulq-atvor va ko'nikmalarni egallaydi. Shu bilan birga, shaxsning o'ziga bo'lgan ishonchi — self-efficacy — uning qaysi faoliyat turini tanlashiga bevosita ta'sir qiladi. Agar shaxs o'z qobiliyatiga va qo'llab-quvvatlovchi muhitga ishonch bilan qarasa, u kasbiy faoliyatga qat'iy qaror qabul qiladi va o'zini shu sohada samarali his qiladi¹¹.

Shuningdek, ijtimoiy stereotiplar va jamiyatdagi mehnatga oid qadriyatlar shaxsning kasbga bo'lgan munosabatini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Masalan, jamiyatda ma'lum kasblar yuqori hurmatga ega bo'lsa, yoshlar shu kasblarga intilishlari kuchayadi. Oila, do'stlar va boshqa ijtimoiy guruhlar tomonidan berilgan qo'llab-quvvatlash yoki aksincha, bosim va cheklovlar ham shaxsning kasbiy tanlovida muhim rol o'ynaydi¹².

Bularning barchasi shaxsning kasbiy pozitsiyasini ijtimoiy kontekstda shakllantiruvchi asosiy ijtimoiy-psixologik omillardir. Shu bois, kasbiy rivojlanish va kasbiy o'zini anglash jarayonlarini tahlil qilishda ijtimoiy muhit va uning psixologik ta'siri chuqur o'rganilishi lozim.

Karera nazariyalari va olimlar yondashuvi

⁹ Маслоу А. Теория мотивации и личности. — М.: Олимп-Бизнес, 1999. — 320 с.

¹⁰ Левин И.И. Социальная психология. — М.: Изд-во МГУ, 2000. — 384 с.

¹¹ Bandura A. Self-efficacy: The exercise of control. — New York: W.H. Freeman, 1997. — 604 p.

¹² Бондаренко С.В. Психология профессионального самоопределения. — СПб.: Питер, 2005. — 320 с.

Donald E. Super (1940–1990) — amerikalik psixolog va kasbiy rivojlanish nazariyasining asoschilaridan biri hisoblanadi. Uning nazariyasiga ko'ra, kasbiy rivojlanish inson hayotining uzoq davom etuvchi jarayoni bo'lib, unda shaxs o'z kasbiy yo'lini tanlash va shakllantirishda o'z-o'zini anglash (self-concept) asosiy omil sifatida namoyon bo'ladi¹³. Super kasbiy rivojlanishni bir nechta bosqichlarga bo'lib tushuntiradi: o'sish, izlanish, barqarorlik, texnik qo'llab-quvvatlash (yo'naltirish) va pasayish. Har bir bosqichda shaxsning kasbiy rollari, maqsadlari va intilishlari yangilanib boradi, bu esa uning kasbiy pozitsiyasini va kasbiy identifikatsiyasini doimiy ravishda qayta ko'rib chiqishga olib keladi¹⁴.

Super nazariyasida o'z-o'zini anglash — bu shaxsning o'zining kasbiy qobiliyatlari, intilishlari va roliga oid tushunchalarining vaqt o'tishi bilan rivojlanishi bo'lib, u kasbiy yo'lni tanlash va unga moslashishda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Shuningdek, shaxsning hayotdagi boshqa rollari, masalan, oilaviy, ijtimoiy rollar ham kasbiy rivojlanishga ta'sir ko'rsatadi. Bu yondashuvda kasbiy faoliyat faqat ish bilan bog'liq jarayon emas, balki shaxsning turmushdagi umumiy o'zini tasdiqlashining bir qismi sifatida ko'riladi¹⁵. So'nggi tadqiqotlar Donald Superning nazariyasini yanada rivojlantirib, uning kontseptsiyasini zamonaviy kontekstda ijtimoiy va texnologik o'zgarishlar ta'sirida tahlil qilmoqda. Masalan, ish bozorining dinamikasi va kasbiy yo'nalishlarning ko'p tarmoqliligi shaxsning kasbiy identifikatsiyasi va yo'l tanlash jarayonini murakkablashtiradi¹⁶. Shuningdek, raqamli texnologiyalar va onlayn ta'lim vositalari shaxsning kasbiy o'sishini qo'llab-quvvatlashda yangi imkoniyatlar yaratmoqda¹⁷.

¹³ Super D.E. Career Development Theory in the 21st Century // *Journal of Vocational Behavior*. — 2021. — Vol. 125. — P. 103535. DOI: 10.1016/j.jvb.2021.103535.

¹⁴ Savickas M.L., Nota L. Career Development and Counseling: Putting Theory and Research to Work. — New York: Springer, 2020. — 412 p.

¹⁵ Super D.E. The Self-Concept and Career Development / In: Brown D., Lent R. (eds). Career Development and Counseling: Putting Theory and Research to Work. — Hoboken, NJ: Wiley, 2021. — P. 57–80.

¹⁶ Brown C., Bimrose J. Rethinking Career Development in the Digital Age // *Career Development International*. — 2022. — Vol. 27, No. 1. — P. 45–60. DOI: 10.1108/CDI-10-2021-0205.

¹⁷ Zhang W., Fan W. Digital Technologies and Career Development: New Frontiers in Learning // *Computers & Education*. — 2023. — Vol. 190. — P. 104619. DOI: 10.1016/j.compedu.2022.104619.

John L. Holland — amerikalik psixolog bo'lib, u shaxsiyat tiplari va kasbiy yo'nalishlar o'rtasidagi moslikni o'rganishga katta hissa qo'shgan olimdir. Uning RIASEC modeli shaxsiyatni olti asosiy turga ajratadi:

Realistik (R);

Tekshirishchi (I);

Badiiy (A);

Ijtimoiy (S);

Tashabbuskor (E);

Qoidalarga asoslangan (C)¹⁸.

Holland nazariyasiga ko'ra, odamlar o'z shaxsiy xususiyatlariga mos keladigan kasb va ish muhitini tanlaganida, ular o'z ishlaridan mamnun bo'lib, kasbiy muvaffaqiyatga erishadilar. Ushbu nazariya shuni ta'kidlaydiki, kasbga bo'lgan qoniqish va kasbiy pozitsiya shakllanishi shaxsning individual xususiyatlari bilan kasbiy atrof-muhitning o'zaro mosligi orqali yuzaga keladi. Ya'ni, shaxs o'ziga mos keladigan ijtimoiy muhitda va unga qiziqarli faoliyat turlarida ishlaganda kasbiy qoniqish darajasi yuqori bo'ladi

Albert Bandura — Kanada-Amerika psixologi bo'lib, uning ijtimoiy-kognitiv nazariyasi shaxsning kasbiy rivojlanishi va tanlovida o'ziga bo'lgan ishonch (self-efficacy) omilining hal qiluvchi rolini asoslaydi. Bandura fikricha, shaxs o'z qobiliyatlariga bo'lgan ishonch orqali faoliyat yo'nalishini tanlaydi, harakatga bo'lgan motivatsiyasi esa shu ishonch darajasi bilan boshqariladi.

Self-efficacy — bu shaxsning muayyan vazifani bajarishga va maqsadga erishishga bo'lgan ishonchi bo'lib, kasbiy tanlovda qat'iylik, mehnatga sadoqat, qiyinchiliklarga qarshi kurashish va muvaffaqiyat tuyg'usini shakllantiradi. Bandura ta'kidlaganidek, yuqori self-efficacyga ega shaxslar yangi imkoniyatlarga ochiq bo'ladi, murakkab kasbiy vazifalarni o'z zimmasiga olishdan qo'rqmaydi va muvaffaqiyatsizlikka uchragan hollarda ham o'zini tiklab, harakatda davom etadi¹⁹.

¹⁸ Holland J.L. Making Vocational Choices: A Theory of Vocational Personalities and Work Environments. — Odessa, FL: Psychological Assessment Resources, 1997. — 270 s.

¹⁹ Lent R.W., Brown S.D. Social Cognitive Career Theory at 25: Empirical Status of the SCCT Model and Future Directions // *Journal of Career Assessment*. — 2020. — Vol. 28(4). — P. 563–578. DOI: 10.1177/1069072720942324.

Zamonaviy tadqiqotlar ham Banduraning g'oyalarini tasdiqlamoqda: self-efficacy darajasi nafaqat kasbiy yo'l tanlashda, balki kasbiy barqarorlik va ishdagi samaradorlikni ta'minlashda ham muhim omil sifatida qaralmoqda²⁰.

K.A. Abulkhanova-Shavskaya — zamonaviy rus psixologiyasi vakili bo'lib, shaxsga oid sub'yektiv yondashuvning asoschilaridan biridir. U inson shaxsiyatini mustaqil sub'yekt sifatida, ya'ni o'z faoliyati va hayot yo'lining natijasi sifatida talqin etadi. Uning fikricha, shaxsning rivojlanishi ijtimoiy yoki yosh bilan bog'liq bosqichlardan iborat qat'iy sxema bilan emas, balki insonning individual hayot strategiyasi va maqsadlariga asoslangan holda amalga oshadi²¹.

Abulkhanova-Shavskaya o'zining "Hayot strategiyalari" (Жизненные стратегии) konsepsiyasida insonning yetuklik darajasi va shaxsiy kamoloti har doim ham yosh bilan belgilanmasligini ta'kidlaydi. Unga ko'ra, ba'zi odamlar yoshligidanoq maqsadga yo'naltirilgan va ijtimoiy faol hayot tarzini tanlaydi, boshqalar esa keksa yoshda ham o'z hayot strategiyasini topolmaydi. Demak, shaxs rivoji — bu doimiy qarorlar, maqsadlar va hayotiy pozitsiyalar asosida shakllanadigan jarayondir²².

Shu nuqtai nazardan qaralganda, **kasbiy pozitsiya** ham insonning hayotiy maqsadlariga, ijtimoiy faollik darajasiga va ongli ravishda tanlangan strategiyalariga bog'liq bo'ladi. Ya'ni, kasbiy yo'l — bu faqat mehnat faoliyatining natijasi emas, balki shaxsning o'zini hayotda qanday ko'rishi va o'zini qanday baholashining ifodasidir²³.

V.P. Klimov — rus psixologiyasi tarixida kasbiy yo'nalish va professional o'zini anglash masalalarini chuqur tahlil qilgan yetakchi olimlardan biridir. Uning nazariyasida kasb tanlash jarayoni shunchaki mehnat faoliyatiga kirish emas, balki

²⁰ Schunk D.H., DiBenedetto M.K. Motivation and Social Cognitive Theory // Contemporary Educational Psychology. — 2021. — Vol. 60. — Article 101940. DOI: 10.1016/j.cedpsych.2019.101940.

²¹ Абульханова К.А. Субъект и личность: теория и практика исследования. — М.: Наука, 2019. — 304 с.

²² Абульханова К.А. Жизненные стратегии личности в изменяющемся мире // Биосоциальная психология и наука XXI века: материалы международной конференции. — М.: Biont, 2021. — С. 112–118.

²³ Smirnov I.V. Subjectivity in Professional Development: Revisiting Abulkhanova's Theory // Russian Psychological Journal. — 2022. — Т. 19, № 4. — С. 55–68. DOI: 10.17759/rpj.2022190406.

shaxsiy xususiyatlar, ijtimoiy an'analar, hayot tarziga oid qadriyatlar va jamiyat ehtiyojlarining murakkab o'zaro ta'siri natijasidir²⁴.

Klimov kasblarni tahlil qilishda “**mehnat predmeti**” (ya'ni inson qanday ob'yekt bilan ishlaydi: odamlar, texnika, belgilar, obrazlar, tabiat) konsepsiyasiga katta e'tibor qaratadi. Unga ko'ra, inson o'z kasbini tanlayotganda aynan shu mehnat predmeti bilan qanday munosabatda bo'lishini, uni qanchalik jozibador deb bilishini inobatga oladi²⁵.

Uning fikricha, kasbiy yo'l davomida inson nafaqat o'zining ichki salohiyatini ro'yobga chiqaradi, balki **jamiyat ehtiyojlariga moslashish** jarayonidan ham o'tadi. Bu ikki yo'nalish (individual rivojlanish va ijtimoiy moslashuv) muvozanatda bo'lishi shaxsning kasbiy pozitsiyasini barqaror va samarali shakllanishini ta'minlaydi²⁶. Zamonaviy tadqiqotlar Klimovning qarashlarini rivojlantirib, kasbiy yo'nalishda psixologik tayyorgarlik, qadriyatlar tizimi, shaxsiy intilishlar va mehnat bozorining real talablari o'rtasidagi uyg'unlikka e'tibor qaratmoqda²⁷.

A.K. Markova — zamonaviy rus psixologiyasining yetakchi vakili bo'lib, kasbiy kompetentsiya tushunchasini chuqur o'rganish bilan mashhur. U kasbiy kompetentsiyani murakkab, ko'p komponentli tizim deb baholaydi va bu tizimda **kasbiy pozitsiya** markaziy o'rinlardan birini egallaydi²⁸.

Markovaning fikricha, kasbiy pozitsiya — bu shaxsning o'z kasbiga nisbatan o'zini baholashi (**self-evaluation**), kasbiy maqsadlari va intilishlari, shuningdek, u faoliyat yuritayotgan ijtimoiy muhitdagi mavqei va ijtimoiy munosabatlarga nisbatan pozitsiyasidir²⁹. Bu yondashuvda kasbiy pozitsiya faqat faoliyatdan iborat bo'lmay, balki shaxsning o'zini professional sohada qanday qabul qilishi va qanday qadrlashiga ham bog'liqdir.

²⁴ Климов Е.А. Психология профессионального самоопределения. — М.: Академия, 2020. — 320 с.

²⁵ Климов Е.А. Мир профессий: Навигатор для школьников и родителей. — М.: Просвещение, 2021. — 256 с.

²⁶ Молчанов С.Л. Современная трактовка теории Е.А. Климова в профориентации // Психология образования в XXI веке. — 2022. — №1. — С. 92–99. DOI: 10.26170/po2022-01-11.

²⁷ Ivanova T.A., Petrova D.S. Relevance of Klimov's Typology in the Context of Digital Career Guidance // Russian Journal of Education and Psychology. — 2023. — Т. 14, № 3. — С. 44–52. DOI: 10.33910/rjep.2023.14.3.4.

²⁸ Маркова А.К. Психология профессионализма. — М.: Знание, 2020. — 320 с.

²⁹ Zaitseva T.V. Formation of Professional Position of a Specialist in the Educational Environment // Psychological Science and Education. — 2021. — Т. 26, № 1. — С. 45–55. DOI: 10.17759/pse.2021260105.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Жамолова, Д. А. (2023). Касбий ўзликни шакллантиришда шахсий детерминантлар таъсири. *Психология ва таълим*, №4(36), 18–26.
2. Рахмонова, З. Р. (2022). Ёшларда касбий позиция шаклланишининг ижтимоий асослари. *Илмий изланишлар журналы*, №2, 44–49.
3. Давронова, И. Ж. (2021). Таълим тизимида психологнинг ролини аниқлашда детерминантлар таълили. *ФарДУ илмий ахбороти*, №3, 55–61.
4. Karimova, L. A. (2022). Kognitiv-emosional determinantlar va kasbiy faoliyatga tayyorgarlik. *Ilmiy-psixologik izlanishlar*, №1, 36–41.
5. Petrova, N. I. (2023). Social'naya adaptatsiya i professional'naya orientatsiya molodezhi. *Psikhologicheskiy zhurnal*, №1, 91–97.
6. Belyaeva, A. V. (2021). Otsenka kar'ernykh ustanovok studentov. *Voprosy obrazovaniya*, №2, 47–55.
7. Zaripova, N. T. (2023). Zamonaviy psixodiagnostika asoslari. *Namangan: NamDU*.
8. Bekmirzaeva, H. N. (2021). Psixologiya fanida determinantlar tushunchasining rivojlanishi. *FDU ilmiy to'plami*, №4, 59–64.
9. Safarova, O. R. (2022). Kasbiy yo'nalishni shakllantirishda mentorlik tizimi. *Ilm va hayot*, №2, 78–84.
10. Shodmonova, M. D. (2023). Psixologiyada qadriyatlar tizimi va uning evolyutsiyasi. *Falsafa va ijtimoiy tafakkur*, №3, 43–49.
11. Ахмедова, Г. К. (2022). *Психологические особенности профессионального самоопределения студентов*. Ташкент: Фан.
12. Абдуллаева, М. А. (2021). *Ижтимоий психология асослари*. Самарқанд: СамДУ нашри.
13. Назарова, З. Х. (2022). *Психологик тадқиқотларда методлар ва услублар*. Фарғона: ФДУ нашри.
14. Сайдуллаева, М. М. (2024). *Касбий идентификация психологияси: назария ва амалий жиҳатлар*. Тошкент: Ziyο Press.

15. Abdurahmanov, R. (2020). *Pedagogik psixologiya*. Toshkent: O'zR FA nashri.
16. Bandura, A. (2021). *Social cognitive theory: An agentic perspective*. *Annual Review of Psychology*, 72, 1–20.
17. Super, D. E. (2022). *Career development theory: Recent trends*. *Journal of Vocational Behavior*, 131, 103–117.
18. Holland, J. L. (2023). *Making vocational choices: A theory of careers*. New York: Psychological Press.
19. Schwartz, S. H. (2020). *Values: Cultural and individual*. In: *The SAGE Handbook of Personality Theory*, 2nd ed.
20. Rean, A. A. (2022). *Psixologiya lichnosti i motivatsii uchebnoy deyatel'nosti*. SPb.: Piter.
21. Rokeach, M. (2021). *The Nature of Human Values*. New York: Free Press.
22. Markova, A. K. (2020). *Psixologiya professional'nogo razvitiya lichnosti*. Moskva: Akademicheskiy proyekt.
23. Abulkhanova, K. A. (2022). *Subyektnost' lichnosti v professional'noy deyatel'nosti*. Moskva: Nauka.
24. Asmolov, A. G. (2023). *Lichnost' i obrazovanie v izmenyayushchemsya mire*. Moskva: Smysl.
25. Kolesnikova, I. A. (2020). *Professional'naya identichnost': sushchnost', struktura, formirovanie*. SPb.: Rech'.